

The Archetype of the Anti-Hero, the Hero of Postmodern Poetry

**Sakineh Hozhabr lakeh¹, Khosro Jalili Kohne Shahri²,
Ahmadreza Nazari Charvadeh³**

Received: 15/05/2023
Accepted: 17/01/2024

* Corresponding Author's E-mail:
jalili_khosro@yahoo.com

Abstract

In the Archetypal critique of postmodern poetry, we can see clear signs of the Collective unconscious mind. Among these signs is the archetype of the anti-hero. The archetype of the anti-hero has appeared in postmodern poetry in different forms, especially "Anima", "Animus" and "Self" so boldly and diversely that sometimes it makes the reader feel doubtful and confused in distinguishing the hero from the anti-hero. The current research, using the descriptive-analytical method, has tried to determine the position and function of the archetype of the anti-hero in the course of postmodern poetic narration. The results of this study showed that postmodern poets are praised as long as the archetype of the anti-hero protests against the social conditions, and he is praised among the heroes, but when this

1. PhD student, Department of Persian Language and Literature, Astara Branch, Islamic Azad University, Astara, Iran.

<http://www.orcid/0000-0002-7278-2393>

2. Faculty Member, Department of Persian Language and Literature, Astara Branch, Islamic Azad University, Astara, Iran.

<http://www.orcid/0000-0003-2316-9063>

3. Faculty Member, Department of Persian Language and Literature, Astara Branch, Islamic Azad University, Astara, Iran.

<http://www.orcid/0000-0002-0714-3325>

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

role causes damage to one's own archetype or other positive archetypes, it is no longer supported.

Keywords: Postmodern poetry, archetype, anti-hero, shadow

Extended Abstract

1. Introduction

One of the distinctive features of postmodern poetry in Iran are open images that reflect the society, individuals and social issues. Direct communication and images without individual and social considerations have caused postmodern poems to be closer to the inner layers of the collective unconscious mind of society (archetypes). One of the key features of the archetype is the inability to represent the real world directly. "Archetypes cannot be directly manifested by themselves, but when they are activated, they express themselves in different ways, mainly through dreams, fantasies and delusions" (Fiest, 2016: 126). "Among the range of archetypes, Jung believes that some archetypes have a stronger role on human behavior and personality, therefore he introduced them as "main archetypes". Besides these archetypes, there are many other manifestations of archetypes, which are called "sub-archetypes". The main archetypes include: persona (mask), anima, animus, shadow (shado), self (self)" (Hall & Nordbai, 2015: 57).

"The archetype of the hero is a symbolic manifestation of the perfected psyche, which has powers that the self does not have. Therefore, the main function of the hero's myth is the self-conscious discovery of one's self, which means becoming aware of one's own weaknesses and abilities in a way that enables "I" to show resistance against external problems. (Jung, 1937: 164).

Due to the two-dimensional nature of archetypes, the archetype of the hero has a negative aspect as well, which appears as the archetype

of "anti-hero" in the narratives. He is, in fact, a hero who does not have the characteristics of a traditional hero and usually exhibits behaviors that are seen in the villain of the story. The motivations of the anti-hero are usually good, or the one who thinks they have good motives. He becomes a good character whenever he feels that the situation calls for him to do evil.

Contemporary poets after the constitutional period, especially modern poets, due to the non-implementation of popular ideas and ideals, internal suffocation and tyranny, lack of individual and social freedoms, feelings of dissatisfaction and despair and other individual and social concerns, use the character of anti-heroes as an approach to portray these anti-normative themes. This method has been widely used despite the manifesto of postmodern poets to avoid any structure, meaning and tradition. In the face of such a volume of the anti-hero archetype in the course of postmodern poetic narration, the question arises: what are the grounds for the appearance of the anti-hero archetype in post-modern poetry? And what functions does this negative archetype have in postmodern poetry?

2. Materials and methods

In postmodern poetry, due to the poets' style, we see distinct manifestations of anti-heroes. Some of the manifestations of the anti-hero in the narrative are in the form of references to unpleasant feelings such as fear, disappointment, despair, frustration, inner weakness, complexes, and sometimes in the form of actions such as external violence, protest, being subjected to violence.

In postmodern poetry, the anti-hero appears in the narrative in two ways: 1- the anti-hero who is the main role of the narrative (the focus of negative archetypes) 2- the anti-hero (negative archetype) against the hero (positive archetypes).

Although there have been many studies, compilations and translations about the archetype as well as postmodern poetry, such as Jung's book and his analytical psychology by Farbad Fadaei, which is mostly dedicated to retelling Jung's thoughts, as well as the article "Examination and Analysis of the Anima Archetype in Molana's Ghazals" by Maryam Ismailipour; In this article, the researcher introduced the anima archetype and its representation in Jung's unconscious in some contemporary mythologies and literature of Iran and the world, as well as the thesis "Review of archetypes (persona, anima and animus, exemplary mother, self and Shadow) in the poetry of Mahmoud Darwish", by Sosan Ghaibzadeh and the book What is Postmodernism?, translated by Farhad Mortezaei. In this book, the author tries to describe and define postmodernism. The article "Postmodernism and Contemporary Poetry of Iran" by Qadratullah Taheri also deals with the pursuit and the history of postmodernism. The thesis "Investigation of postmodernist elements in the classical forms of contemporary poetry" by Arman Mearaji also looks for postmodern signs in these poems, without looking at archetypes in postmodern poetry, alongside the classical forms of modern poetry. As can be seen, none of the above sources have made the archetype of the anti-hero in postmodern poetry the subject of their research. Therefore, this article, using a qualitative approach and a descriptive-analytical method, has tried to discuss and examine the issue of the anti-hero in postmodern poetry to answer the research questions.

3. Results and discussion

In the criticism of archetypal postmodern poetry, one can see clear signs of collective unconscious mind. Among these signs is the archetype of the anti-hero. The archetype of anti-hero has appeared in postmodern poetry in various forms, especially "anima", "animus" and "self", that sometimes the reader cannot distinguish the position of the

hero from the anti-hero. The current research, using the descriptive-analytical method, has tried to determine the position and function of the archetype of the anti-hero in the course of postmodern poetic narration. The results of this study showed that postmodern poets are praised as long as the archetype of the anti-hero protests against social conditions, and he is praised among the heroes, but when this role causes damage to one's own archetype or other positive archetypes, it is no longer supported.

4. Conclusion

The result of the study of the anti-hero in postmodern poetry showed that the poets of this style support anti-heroic actions as long as positive archetypes are not harmed. Most of these anti-heroic actions, which are accompanied by external violence, are meant to express protests and rebellion towards society. This group of anti-heroes, in the eyes of poets, are essentially heroes who have performed anti-heroic actions and are also praised. On the other hand, if the anti-hero has abnormal actions or shows his violence towards positive archetypes, he will be criticized, but still the main characters of the archetype do not have the power to confront this anti-hero. In a way, the anti-hero becomes a real image of the shadow archetype in the poem. It was also found that some heroes have anti-heroic actions in postmodern poetry and instead of playing a powerful role in the narrative, they choose to escape. In the eyes of the poets of this style, if the anti-hero even has a heroic action, he is superior to the hero who chooses to run away and surrender. The extension of this process brings the hero into the stage of "transformation of the hero into the anti-hero" and the result is that the positive archetypes that appear at

the beginning of the narrative eventually take on a negative role. Another manifestation of the anti-hero is its combination with the face of the hero. Some narrative characters of postmodern poetry are anti-heroes and are not approved by the poet in some ways, but aspects of their heroic face are also expressed in the poem and combination of the hero's face and Twin anti-heroes are also seen in these poems. The archetypes that appeared the most in the role of anti-hero in postmodern poetry are the archetypes of "Anima and Animus". The most common image used in anti-heroic narratives by postmodern poets is the contrast between "man and woman" in the narrative of the story. Although the anima is a powerful archetype, it is powerless against the power of the shadow in postmodern poetry. The ideal mother is also a powerful and active archetype in the unconscious mind, but in postmodern poetry, this archetype, like the anima, shows its credibility shaky. In general, it can be said that the border between the hero and the anti-hero in postmodern poetry is very close, and the anti-hero appears only in situations where the destructive element of the archetype of the shadow has more control over the individual's subconscious mind. The anti-hero harms both himself and the society, and this is caused by the darkness of this negative archetype in the poem.

کهن‌الگوی ضدقهرمان، قهرمان شعر پست‌مدرن

سکینه هژبر^۱، خسرو جلیلی کهنه‌شهری^{۲*}، احمدرضا نظری چروده^۳

(دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۲۵ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۷)

چکیده

در نقد کهن‌الگویی شعر پست‌مدرن، می‌توان نشانه‌های واضحی از ضمیر ناخودآگاه جمعی را مشاهده کرد. ازجمله این نشانه‌ها، کهن‌الگوی ضدقهرمان است. کهن‌الگوی ضدقهرمان در شعر پست‌مدرن به صورت‌های مختلف به‌خصوص «آنیما»، «آنیموس» و «خویشتن» چنان پررنگ و متنوع حضور یافته است که گاه خواننده را در تشخیص جایگاه قهرمان از ضدقهرمان دچار

۱. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد آستارا، ایران.
<http://www.orcid/0000-0002-7278-2393>

۲. استادیار، عضو هیئت علمی گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد آستارا، ایران
(نویسنده مسئول).

*jalili_khosro@yahoo.com
<http://www.orcid/0000-0003-2316-9063>

۳. استادیار، عضو هیئت علمی گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد آستارا، ایران
<http://www.orcid/0000-0002-0714-3325>

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

تردید و سردرگمی می‌سازد. پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی، سعی کرده است تا جایگاه و کارکرد کهن‌الگوی ضدقهرمان را در جریان روایت شعری پست‌مدرن مشخص کند. نتایج این بررسی نشان داد که شاعران پست‌مدرن تا زمانی که کهن‌الگوی ضدقهرمان در برابر شرایط اجتماعی دست به اعتراض می‌زند، مورد ستایش قرار گرفته و در زمره قهرمانان از او ستایش می‌شود، اما زمانی که این نقش سبب آسیب دیدن کهن‌الگوی خویشتن یا سایر کهن‌الگوهای مثبت فرد می‌شود، دیگر مورد حمایت قرار نمی‌گیرد.

واژگان کلیدی: شعر پست‌مدرن، کهن‌الگو، ضدقهرمان، سایه

۱. درآمد

واژه مدرن از لاتین «modo» گرفته شده که به معنای «امروزی» و «معاصر» است (نوذری، ۱۳۸۵: ۱۱۵). واژه «پست» (post) به معنی «پسا»، «پس از» نقش تأکیدی برای «مدرنیسم» دارد: «در دنیایی که ارزش‌ها ارتقا می‌یابند، "پست‌مدرن" درواقع یعنی جدید! با امکانات بیشتر!» (پاینده، ۱۳۸۲: ۱۱۴). پسامدرنیسم (پست مدرنیسم/پسانوگرایی) برای نشان دادن پیشرفت‌ها و تغییرات در زمینه ادبیات، هنر، موسیقی، معماری و فلسفه از سال ۱۹۵۰ در آمریکا و کشورهای اروپایی آغاز شد و در ۱۹۶۰ به صورت جنبشی فرهنگی - هنری شناخته شد (میرصادقی، ۱۳۸۸: ۶۱). اوج شکوفایی این جریان در سال‌های ۱۹۷۰-۱۹۸۰ با به‌چالش کشیده‌شدن مدرنیسم توسط فیلسوفانی چون لیوتار^۱، فوکو^۲، دریدا^۳ و بودریار^۴ بروز کرد (آذرنگ، ۱۳۷۶: ۴۹). مهم‌ترین دیدگاهی که شالوده پست‌مدرنیسم را ساخته، آن است که هیچ واقعیتی وجود ندارد (سلدن، ۱۳۷۷: ۳۲۷).

گریز از هرگونه ساختار، معنا و سنت به‌صورت نمود آشفتگی در شعر، خاصیت اصلی اشعار پست‌مدرنیسم هستند. به همین دلیل این جریان را «آوانگاردیسم» نیز

می‌خوانند که به معنای بی‌ثباتی معنایی بوده و هیچ‌گونه اجماع روشن و مشخصی در معنا وجود ندارد (هاوورن، ۱۳۷۹: ۱۳۲).

جریان شعری «پست‌مدرن» که از دههٔ هفتاد و با داغ شدن مباحث فلسفی و سیاسی جدید، توسط رضا براهنی و با سرودن یک مجموعهٔ شعری به نام «خطاب به پروانه‌ها» در ایران مطرح شده است، بیش از آنکه در طول و ادامه تحولات ادبی داخلی باشد، از طریق الگوبرداری از اشعار و نظریه‌های ادبی غربی به وجود آمده است. هوشنگ ایرانی را نخستین شاعر پست‌مدرن ایران می‌دانند و ویژگی‌هایی را که محمد حقوقی برای شعر پست‌مدرن ایرانی برمی‌شمارد، از قبیل توجه به اصوات و عبارات بی‌معنی، جسارت در کاربرد کلمات، توجه به تصویرسازی و حس‌آمیزی نامأنوس و غریب را از ویژگی‌های شعر پست‌مدرن به‌شمار می‌آورند (مفتاحی، ۱۳۸۴: ۱۲).

از ویژگی‌های بارز شعر پست‌مدرن در ایران نوع نگاه و تصویرهای بی‌پرده‌ای است که از جامعه و مسائل فردی و اجتماعی منعکس می‌کند. ارتباط بی‌واسطه و تصویرهایی بدون ملاحظات فردی و اجتماعی سبب شده تا اشعار پست‌مدرن، به لایه‌های درونی ضمیر ناخودآگاه جمعی اجتماع (کهن‌الگوها) نزدیک‌تر باشد. «کهن‌الگوها مضامینی مشترک در میان همهٔ انسان‌ها هستند. بدون توجه به ملیت، فرهنگ، رنگ پوست، مکان و زمان زندگی و ...» (اسمعیلی‌پور، ۱۳۹۰: ۱۱۸).

یکی از ویژگی‌های شاخص کهن‌الگو ناتوانی بازنمود در جهان حقیقی به‌صورت مستقیم است. «کهن‌الگوها به‌خودی‌خود نمی‌توانند به‌صورت مستقیم نمایان شوند، بلکه وقتی فعال شده باشند، خود را به صورت‌های مختلف، عمدتاً از طریق رؤیاها، خیال پردازی‌ها و هذیان‌ها ابراز می‌کنند» (فیست، ۱۳۸۶: ۱۲۶).

در میان گسترهٔ کهن‌الگوها، یونگ بر این باور است که برخی از کهن‌الگوها، نقش پررنگ‌تری بر رفتار و شخصیت انسان دارند از این‌رو آن‌ها را با عنوان

«کهن‌الگوهای اصلی» معرفی کرده است. در کنار این کهن‌الگوها، نمودهای متعدد دیگری از کهن‌الگوها وجود دارد که «کهن‌الگوهای فرعی» نامیده می‌شوند. کهن‌الگوهای اصلی شامل: پرسونا (نقاب)، آنیما، آنیموس، سایه (شدو) و خود (سلف) است (هال و نوردبای، ۱۳۷۵: ۵۷).

کهن‌الگوهای فرعی به سه دسته «موقعیت‌های کهن‌الگویی»، «شخصیت‌های کهن‌الگویی» و «نمادهای کهن‌الگویی» تقسیم می‌شوند. کهن‌الگوی قهرمان یکی از شخصیت‌های کهن‌الگوهای فرعی تعریف شده است. «قهرمان»^۵ یک شخصیت نمونه آرمانی و عاملی هدایتگر است که توسط ناخودآگاه آفریده می‌شود تا بر مشکلات فراتر از معمول غلبه کند» (فون فرنس، ۱۳۸۳: ۸۳).

کهن‌الگوی قهرمان تجلی نمادین از روان کمال‌یافته است که دارای قدرت‌هایی است که «من» خویش را از آن بی‌بهره است. از این‌رو کارکرد اصلی اسطوره قهرمان، کشف خودآگاه خویش فرد به معنای آگاهی‌یافتن نسبت به ضعف‌ها و توانایی‌های خویش است به شکلی که «من» را قادر می‌سازد در برابر مشکلات بیرونی مقاومت نشان دهد (یونگ، ۱۳۸۷: ۱۶۴).

با توجه به ویژگی دو بُعدی بودن کهن‌الگوها، کهن‌الگوی قهرمان دارای وجه منفی نیز بوده که به صورت کهن‌الگوی «ضدقهرمان» در روایت‌ها ظهور می‌یابد.

«ضدقهرمان»^۶ فرد، عنصر یا موجودی است که از نظر اندیشه، صفات، اعمال و رفتار در قطب منفی و نقطه مقابل قهرمان قرار دارد و با او در تقابل و تضاد است» (یوسفی و همکاران، ۱۳۸۶: ۳۷). او در حقیقت قهرمانی است که خصوصیات قهرمان سنتی را ندارد و معمولاً رفتارهایی را از خود نشان می‌دهد که در شخصیت شرور داستان مشاهده می‌شود. انگیزه‌های ضدقهرمان معمولاً خوب است یا آنکه فکر می‌کند

انگیزه‌های خوبی دارد. او هرگاه که لازم باشد، تبدیل به شخصیتی خوب می‌شود و هرگاه که احساس کند شرایط به گونه‌ای است که باید شرارت پیشه کند، بد می‌شود. شاعران معاصر پس از دوره مشروطه، به‌ویژه شاعران شعر مدرن، به دلیل عملی نشدن ایده‌ها و آرمان‌های مردمی، اختناق و استبداد داخلی، نبود آزادی‌های فردی و اجتماعی، احساس نارضایتی و ناامیدی و دیگر دغدغه‌های فردی و اجتماعی از شخصیت ضدقهرمانان به عنوان رهیافتی برای به تصویر کشیدن این مضامین ضدهنجار استفاده کرده‌اند. این شیوه علی‌رغم مانیفست شاعران پست‌مدرن، مبنی بر گریز از هرگونه ساختار، معنا و سنت به تلقین ناخودآگاه، کاربرد وسیعی یافته است. در مواجهه با چنین حجمی از کهن‌الگوی ضدقهرمان در جریان روایت شعری پست‌مدرن، این پرسش مطرح می‌شود که «زمینه‌های ظهور کهن‌الگوی ضدقهرمان در شعر پست‌مدرن چیست؟» و «این کهن‌الگوی منفی در شعر پست‌مدرن دارای چه کارکردهایی است؟» در مورد کهن‌الگو و نیز شعر پست‌مدرن پژوهش‌ها، تألیفات و ترجمه‌های زیادی صورت گرفته، از جمله کتاب یونگ و روان‌شناسی تحلیلی / او از فربد فدایی که بیشتر به بازگویی اندیشه‌های یونگ اختصاص دارد؛ مقاله «بررسی و تحلیل کهن‌الگوی آنیما در غزل‌های مولانا» از مریم اسمعیلی‌پور که پژوهشگر در این مقاله به معرفی کهن‌الگوی آنیما و بازنمود آن در ناخودآگاه یونگ در برخی از اساطیر و ادبیات معاصر ایران و جهان پرداخته؛ پایان‌نامه «بررسی کهن‌الگوها (پرسونا، آنیما و آنیموس، مادر مثالی، خود و سایه) در شعر محمود درویش» از سوسن غایب‌زاده؛ کتاب پست‌مدرنیسم چیست؟، ترجمه فرهاد مرتضایی که نویسنده در این کتاب سعی در توصیف و تعریف پست‌مدرنیسم دارد؛ مقاله «پست‌مدرنیسم و شعر معاصر ایران» از قدرت‌الله طاهری که به پیگیری و ریشه‌یابی تاریخ پست‌مدرنیسم می‌پردازد و پایان‌نامه «بررسی

عناصر پست مدرنیستی در قالب‌های کلاسیک شعر معاصر» از آرمان معراجی که بدون هرگونه نگاهی به کهن‌الگوها در شعر پست‌مدرن، در لابه‌لای قالب‌های کلاسیک شعر مدرن به جست‌وجوی نشانه‌های پست مدرن در این اشعار می‌پردازد، اما همان‌طور که ملاحظه می‌شود، هیچ‌یک از منابع فوق کهن‌الگوی ضدقهرمان در شعر پست‌مدرن را موضوع پژوهش خود قرار نداده‌اند. لذا مقاله حاضر با استفاده از رویکرد کیفی و روشی توصیفی-تحلیلی، سعی کرده است برای پاسخ به پرسش پژوهش، موضوع ضدقهرمان در شعر پست‌مدرن را مورد بحث و بررسی قرار دهد.

۲. بحث و بررسی

در شعر پست‌مدرن به واسطه سبک و نگاهی که شاعران این جریان به جهان پیرامون خود دارند، نمودهای بارزی از ضدقهرمانان را شاهدیم. بخشی از نمودهای ضدقهرمان در روایت داستانی به صورت اشاراتی از احساسات ناخوشایند چون ترس، ناامیدی، یأس، سرخوردگی، ضعف درونی، عقده‌ها و ... و گاه به صورت کنش‌هایی چون خشونت بیرونی، اعتراض، مورد خشونت واقع شدن و ... بروز می‌کند.

در شعر پست‌مدرن ضدقهرمان به دو صورت در روایت شعری ظاهر می‌شود: ۱. ضدقهرمانی که خود نقش اصلی روایت است (محوریت کهن‌الگوهای منفی) و ۲. ضدقهرمان (کهن‌الگوی منفی) در برابر قهرمان (کهن‌الگوهای مثبت).

۲ - ۱. کنش‌های ضدقهرمانانه

بسیاری از اعمالی که از ضدقهرمان در شعر پست‌مدرن سر می‌زند، برخاسته از سلطه سایه و تغییر نقش کهن‌الگوهای مثبت است. کهن‌الگوهایی همچون «آنیما، آنیموس، مادر مثالی و خویشتن» زمانی که در بُعد منفی خود ظاهر می‌شوند، تبدیل به

ضدقهرمانان جریان روایی شعر می‌شوند. ظهور ضدقهرمان در شعر می‌تواند تنها منحصر به نشان دادن کنش‌های ناهنجار اجتماعی توسط آن باشد که خود طغیانی در برابر شرایط نامساعد و نوعی فرافکنی اجتماعی است. یا در مقابل، ضدقهرمان به‌اندازه‌ای در نقش منفی خود پیش می‌رود که به ناتوانی و استیصال رسیده و جز فرار و دور شدن از شرایط موجود، چاره دیگری برای خود نمی‌یابد. گاهی نیز وجه منفی ضدقهرمان به‌صورت عنصری آسیب‌رسان و مخرب نسبت به سایر کهن‌الگوها، به‌خصوص خویشتن، در شعر ظهور می‌یابد. ازجمله کنش‌های ضدقهرمانانه عبارتند از:

۲- ۱- ۱. انجام دادن کنش‌های ناهنجار

کهن‌الگوی سایه با توجه به ماهیتی که به‌عنوان تاریک‌ترین بخش وجودی ضمیرناخودآگاه دارد، اغلب سرکوب‌شده و دست‌نیافتنی است. این کهن‌الگو در قالب کنش‌های هیجانی چون رفتارهای ناهنجار و خشونت‌آمیز یا شکل دیگر به‌صورت انزواطلبی، مرگان‌اندیشی و... نمود بیرونی می‌یابد.

در نمونه زیر دو شخصیت «زلیخا» و «زن»، اولی نماد شخصیت خود شاعر (کهن‌الگوی خویشتن) و دیگری «آنیماست» (ضدقهرمان روایت): «زنی که زلیخا را پای دیوار کاشت / شناسنامه جعلی نمی‌خواست ... / عزیز مصر کجاست؟ / این فاجعه زنی‌ست که خواب ترا تا دم مرگ قبر کرده / شیادی مکرر شناسنامه‌هاست / این زن / در سرمه‌ای که به چشم می‌کشد / سیاهپوش می‌شود / جادوگر نیست؟» (جمالی، ۱۳۸۰: ۱۱۵).

شاعر «آنیما» را به زنی «سیاهپوش»، «سرمه‌کشیده» و «جادوگر» تشبیه کرده تا هم وجه وهم‌آلود و ناشناخته بودن این لایه را بیشتر نشان دهد و هم خبثاتی را که در ذات

آنیمای منفی (ضدقهرمان) وجود داشته و خویشتن را به ورطهٔ عذاب و رنج می‌کشاند، نشان دهد. از ویژگی‌های آنیما، ارتباط آن با تاریکی است. آنیما «هیچ‌گاه در روشنایی کامل قرار نمی‌گیرد. آنیما سیاهپوش است، سیاهپوشی شاید به سبب ارتباط روح با عوالم ناشناختگی باشد» (شمیسا، ۱۳۷۲: ۱۷۷). ماهیت این زن نامشخص است. طبق نظریهٔ یونگ: «روان زنانهٔ منفی در شخصیت مرد ممکن است آشکار شود، برای مثال اظهارنظرهای بدخویانه و مسموم که در خلال آن، مرد همه چیز را بی‌ارزش می‌شمارد. اظهارنظرهایی از این قبیل، همواره شامل تحریف سبک‌سرانهٔ واقعیت است و به شکل پیچیده‌ای جنبهٔ مخرب دارد» (یونگ، ۱۳۷۷: ۲۸۳). شاعر خود از مخاطبان می‌پرسد که با توجه به ویژگی‌ها و اعمالی که این زن انجام داده، آیا جادوگر است یا نیست؟ پاسخ مشخص است و تنها پرسشی برای تأیید نظریهٔ منفی بودن آنیماست که توسط خویشتن مطرح شده است.

۲-۱-۲. پس‌زدن شرایط و گریختن

اگر دو نقش متقابل قهرمان و ضدقهرمان را در برابر یکدیگر بپذیریم و در آن قهرمان شخصیتی نیرومند و استقلال‌طلب و در مقابل، ضدقهرمان، ناتوان و متخاصم باشد، کنش‌هایی که همراه با شکست، گریختن و طرد شرایط موجود باشد در روایت‌های کهن‌الگویی منطبق با ویژگی‌های ضدقهرمان ترسیم می‌شود. در شعر پست‌مدرن، احساسات ناخوشایندی همچون یأس، ناتوانی، شکست و افسردگی سبب می‌شود که کهن‌الگوهای ضدقهرمان به عنوان شخصیت‌های اصلی روایت‌ها، افرادی مفلوک، فراری و ناتوان از تغییر شرایط توصیف شوند. در بسیاری از اشعار پست‌مدرن، شاهد شخصیت‌هایی هستیم که به جای ایستادگی و داشتن انگیزه برای تغییر شرایط موجود

در پیرامون خود، گریختن، مهاجرت کردن، روی گردان بودن و نادیده گرفتن را انتخاب می‌کنند:

«در کنج خود بی‌حوصله، یک سایه‌ای لم داد / فحشی خفیف و تلخ بر ناموس عالم داد / اخبار از برجام گفت و ... زیر لب پرسید / «در سفره نان کو؟» فحش بر حق مسلم داد / می‌رفت مردی از وطن، با بغض می‌خندید / عشق وطن در سینه‌اش، آرام می‌گنید / مردی بدون بال، در فکر پریدن بود / دلخسته از مردم، مشغول دویدن بود» (انصاری، ۱۳۹۸: ۴۰).

در شعر فوق، روایتگر شخصیتی است که در عین داشتن مراوده با اجتماع از آن گریزان بوده و خود را در انزوا نسبت به مسائل اجتماعی قرار داده است. هرگونه کنشی که در اجتماع صورت می‌گیرد از دید شخصیت روایی منفی و همراه با سوءظن است. این نکته بازتابی از سرکشی سایه درون به واسطه سرخوردگی‌هایی است که فرد از اجتماع خود دریافت کرده است. زمانی که شخصیت قهرمان روایت نسبت به جریان‌های سیاسی و اجتماعی پیرامون خود، واکنشی خشونت‌آمیز نشان می‌دهد - که در شعر به صورت فحش دادن، بی‌تفاوت بودن، انکار احساسات وطن‌پرستانه و سرانجام طرد وطن و مهاجرت، نمود یافته - در اصل، خشونت را بازتاب می‌دهد که از همان اجتماع دریافت کرده است و شاعر در عبارت آخر شعر به صورت «دلخسته از مردم» بودن به این نکته اشاره کرده است.

۲- ۱- ۳. خشونت ضدقهرمان نسبت به کهن‌الگوهای مثبت

یکی از نمودهای اصلی ضدقهرمان، برخورد او با کهن‌الگوهای مثبت دیگر است. ضدقهرمان خود را در موضع قدرت می‌بیند، در صورتی که عکس این امر صادق است

و در جدال میان ضدقهرمان و قهرمان، مسلم است که قهرمان پیروز میدان است. در تقابل کهن‌الگوی ضدقهرمان با کهن‌الگوهای مثبت که گاه نقش قهرمانانه نیز ایفا می‌کنند، اگرچه ممکن است ضدقهرمان صدماتی را بر پیرامون خود وارد کند، طرف شکست خورده و صدمه‌دیده در اصل اوست. خشونت، پرخاشگری، خیانت، توهین و ... کنش‌های منفی ضدقهرمان است که سبب صدمه دیدن طرف مقابل می‌شود. شاعران پست‌مدرن این افعال منفی از سوی ضدقهرمان را وارد شعر خود کرده و با دادن نقش‌های منفی به کهن‌الگوهایی همچون سایه، آنیموس، آنیما، مادرمثالی آن‌ها را در قالب کهن‌الگوی ضدقهرمان در برابر شخصیت‌های اصلی روایت خود قرار می‌دهند که آن‌ها نیز می‌توانند نمادهایی از کهن‌الگوهای مثبت درونی باشند.

فاطمه اختصاری با بهره‌گیری از روایت داستانی، جدال میان کهن‌الگوی ضدقهرمان و کهن‌الگوی خویشتن (زن) را بر پایه خشونت و سلطه‌گری ضدقهرمان این‌گونه به‌تصویر کشیده است:

«سفت‌تر از لبِ ورم کرده/ نرم‌تر از فشار مشت به فک/ حجمی از چیزهای کوچک که/ مثل یک خواب می‌رود/ به درک/ شکل یک کیف پول جامانده/ داخل تاکسی درستی/ می‌نشینی کنار راننده/ (انتخاب مسیر در شک‌ها)/ پوستت هی ترک ترک شده با/ (حرکت تند مارمولک‌ها) .../ تا خود صبح گریه خواهی کرد/ بعد از دست‌ها کتک خوردن» (اختصاری، ۱۳۸۹: ۳۲-۳۵).

او ازجمله شاعران پست‌مدرنی است که با بهره‌گیری از ملموس‌ترین رویدادهای موجود در جامعه، اندیشه‌های درونی خود را برای مخاطب عنوان می‌کند. ترسیم صحنه‌هایی از اجتماعی وحشت‌زده، مملو از رنج، خشونت و یأس، پایه‌های تصویری اشعار اختصاری را می‌سازند. شعر بلند فوق، روایتگر زندگی زنی است که مخاطب در

برش روایتی کوتاه با او مواجه می‌شود. شاعر همچون فیلمبرداری، نقاط مختلف زندگی این زن را با پرش‌های زمانی برای مخاطب شرح می‌دهد و او را به سمت مقصود اصلی این روایتگری هدایت می‌کند. در ابتدا شاهدِ چهره‌ی زنی کتک‌خورده، به‌عنوان شخصیت اصلی روایت هستیم. سپس دوربین شاعر اندکی عقب‌تر رفته و موقعیت مکانی حضور این زن که یک تاکسی در حال حرکت است، نشان داده می‌شود. در فاصله‌ای که مخاطب شاهد این فریم‌های سینمایی است، کارگردانِ روایت به داخل ذهن زن نفوذ کرده و اندیشه‌های مبهم و متقاطع او را برای مخاطب نقل می‌کند. زن درگیر مرور خاطرات گذشته، درک چرایی رویدادها، رسیدن به ماهیت هستی و چیستی خود است. تمام فضای درون شخصیت زن را وحشت، سرخوردگی، رنج و از همه بیشتر ناامیدی و تردید پُر کرده که شاعر با کمک چیدمان کلمات، درک فضای سرد درون شخصیت را برای مخاطب ملموس‌تر کرده است. در دو بند انتهایی شعر است که شاعر، حضور زن در تاکسی را رها کرده و به گذشته او می‌پردازد. گذشته‌ای که نشان‌دهنده‌ی خشونت بیرونی وارد شده بر زن است. زنی که از همسر خود کتک خورده و اکنون خانه را ترک کرده است، اما مقصد مشخصی ندارد. شخصیت مرد که نمادی از کهن‌الگوی آنیموس با بُعد منفی است، ضدقهرمان روایت داستانی است که با اعمال خشونت خود، قهرمان داستان را مورد آزار قرار داده و رنجی عمیق در او ایجاد کرده است. خانه، مأمن و پناهگاه زن (خویشتن) است، اما خشونتی که بنا به دلایل مختلف بر او وارد شده، اجباری در جهت ترک این آرامش و سکون شده است. همین خشونت بیرونی است که تعادل درونی خویشتن را نیز برهم زده و او را دستخوش تردید و شک نسبت به تمام دانسته‌های حیاتی و مفید خویشتن می‌کند.

درمجموع شاعر، مهم‌ترین عامل سرخوردگی درونی و رسیدن خویشتن به نابودی مطلق را خشونت می‌داند که از سوی ضدقهرمان روایت بر او وارد شده است.

۲- ۱- ۴. ستایش ضدقهرمان

شاعر پست‌مدرن به‌اندازه‌ای در افسردگی و تاریکی درونی خود فرو می‌رود که کنش‌های ضدقهرمان در نگاه او قهرمانی است که دارای قدرت است. آنچه شاعر پست‌مدرن می‌بیند، قدرت و تسلط ضدقهرمان است از این‌رو از این کهن‌الگوهای منفی، نقشی مثبت در ذهن خود می‌سازد و آن را می‌ستاید، زیرا هیچ قدرتی را قادر به مقابله با این نقش منفی درونی خود نمی‌یابد. ضدقهرمان با این نقش می‌تواند کهن‌الگوی سایه، آنیموس و حتی آنیما باشد؛ اما آنچه در این ساختار اهمیت دارد، اندیشه ضدقهرمان‌پروری در سبک پست‌مدرن است. شاعر به اندیشه‌ای می‌رسد که اعمال نیازمند سرکشی، پرده‌داری، سرکوب کردن و نظایر آن را می‌ستاید که این امر نیز به دلیل تسلیم بودن کهن‌الگوی خویشتن در برابر قدرت‌های برتر-حتی با وجوه منفی- است.

در شعر انصاری کهن‌الگوی «آنیما» دارای نقشی ضدقهرمانانه است: «در شب، زنی در قعر تاریکی فرو می‌رفت/ بغض غلیظ و سرتقی سوی گلو می‌رفت/ .../ فریاد زد زن: مرده‌شورِ هرچه هست و نیست/ این چیست آخر؟ زندگی؟ پس سهم من در چیست؟ .../ زن در میان مُشتی عشق سینه‌چاک افتاد/ وحشت‌زده در عمق فیلم هیچکاک افتاد/ بیدار شد در شب، میان آه و اشک و جیغ/ می‌سوخت رویایش، میان سوزن و تزریق/ رویای فردا را جهان در فاضلابش بُرد/ در قبر خود زن با جنون خوابید و خوابش برد» (انصاری، ۱۳۹۸: ۳۰-۳۴).

شخصیت زن روایت، ضدقهرمانی با کنش‌های ناهنجار شخصیتی و اجتماعی است، با وجود این، در لحن شاعر در کنار دلسوزی می‌توان ستایش او در مورد سرکشی زن نسبت به شرایط پیرامونش را درک نمود. شاعر خود و مخاطب را به دنبال زن کشانده و علاوه بر کنش‌های شخصیت زن (ضدقهرمان) از اندیشه و رویدادهایی که در درون او رخ می‌دهد نیز برای مخاطب سخن می‌گوید؛ علاوه بر آن، چشمان شاعر به اجتماع پیرامون زن نیز بوده و با برشمردن مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر رنج درونی زن، آن را به عنوان مسبب اصلی فروپاشی درونی زن به مخاطب معرفی کرده است. فضای شعر با «شب» آغاز می‌شود که علاوه بر توصیف زمان روایت، پرشی به درون شخصیت زن و نمادپردازی‌های شاعرانه برای نشان دادن غلبه سایه‌ها و تاریکی بر کلیت وجود خویشتن است. در فصل مشترک‌های شعر، شاعر سعی کرده با پرش‌هایی اوضاع اجتماع را به شرایط و کنش‌های زن متصل کند و مخاطب در میان این دو تصویر، پلی مشترک را مشاهده کرده که در مجموع خشونت‌های اجتماعی را مسبب ایجاد افسردگی، اندوه، پوچ‌گرایی و حتی مرگ‌اندیشی در زن تلقی می‌کند. «شب»، «قبر» و «تاریکی» نمادهای کهن‌الگوی سایه در این شعر هستند.

۲-۲-۱. ضدقهرمان با کنش قهرمانانه

کهن‌الگوی سایه زمینه‌ساز پیدایش خشونت بیرونی محسوب می‌شود. این خشونت می‌تواند در جامعه جریان داشته باشد و از سوی آن به فرد (خویشتن) وارد یا به صورت سرکوب‌شده در ناخودآگاه فرد بوده و به صورت ناهنجاری و خشونت از فرد به سمت اجتماع بازتاب یابد. در هر دو صورت، این فرد است که آسیب می‌بیند، زیرا فرد نیز بخشی از اجتماع بوده و خشونت جاری در اجتماع، کلیت آن را تحت‌الشعاع

قرار داده و بر ضمیر ناخودآگاه جمعی تأثیرگذار است. در شعر پست مدرن، خشونت‌های اجتماعی و بازتاب جزئیات رفتارهای ناهنجار در اجتماع به صورت یکی از ویژگی‌های نگرشی در این جریان محسوب می‌شود. در شعر پست مدرن، قهرمان، کنش ضدقهرمانانه داشته، اما تبدیل به زبان اعتراض شاعر شده است که خود در عین حال که نقشی منفی است، اما کنشی قهرمانانه است:

«من با دهان بسته همیشه / فریاد می‌زنم / اما شما همیشه / فریادهای مرا / با گوش‌های باز می‌شنوید / بین دهان و گوش / فریادهای من / تکمیل می‌شود» (براهنی، ۱۳۷۴: ۲۷).

ماهیت فعل «فریاد کشیدن» خود برخاسته از کنش اعتراض و نارضایتی است که به صورت خشونت بیرونی بروز می‌کند. شخصیت اصلی این شعر، ضدقهرمان است. ضدقهرمانی که فریادهای خود را با دهانی بسته سر می‌دهد. فریادی که ناشی از سرخوردگی، آزار، تحقیر و ناخشنودی است؛ اما این صدا به فعلی بیرونی تبدیل نمی‌شود و مخاطبان تنها اشکال دیگری از این اعتراض درونی را مشاهده می‌کنند. براهنی از پارادوکس میان «فریاد کشیدن» و «لب‌های بسته» و همچنین «دهان بسته» و «گوش‌های باز» برای ترسیم ضدقهرمانی که دست به اعتراض زده و مخاطبانی که تنها نظاره‌گری بی‌بازخورد هستند، بهره گرفته است.

۲-۳. قهرمان با کنش ضدقهرمانانه

در شعر پست مدرن قهرمانی که باید همواره پیروز میدان زندگی باشد، شکست می‌خورد، افسرده می‌شود، تحقیر می‌شود و ... . شاعر پست مدرن قهرمانی برای خود می‌سازد که نیرو و توان پیروزی را ندارد و تنها کالبدی پوشالی از عظمت قهرمانانه را

به‌همراه می‌کشد. این قهرمان به جای آنکه نقطه اتکای درونی برای شاعر باشد، خود عامل سرخوردگی و ناتوانی شاعر است. این نوع تصویرسازی‌ها در اصل پارادوکس‌هایی نقشی هستند که شاعر برای تقبیح کهن‌الگوی منفی درون خود به‌کار می‌برد. به تعبیری، شاعر انتظار قدرت و شجاعت از خویشتن و کهن‌الگوهای وجودی خود دارد، اما در مقابل با کنش‌هایی ضعیف و مخرب مواجه می‌شود. مانند شعری از موسوی که در آن مدور بودن دایره به شاعر کمک کرده تا تصویری از روزمرگی و استمرار ناتوانی در تغییر شرایط پیرامون خود را به مخاطب شرح دهد: «می‌چرخ و چرخ و دایره می‌سازم، در من دونده‌ایست که می‌بازم/ هر روز روی نقطه آغازم، هر روز روی نقطه پایانی» (موسوی، ۱۳۹۷: ۱۷). در این شعر خویشتن برای شاعر، قهرمانی است که باید مقتدر و پیروز باشد و در میدان دوندگی زندگی باید پیروز شود، اما این قهرمان کنشی ضدقهرمانانه دارد. او شکست می‌خورد و به جای امیدبخشی عامل افسردگی و سرخوردگی شاعر شده است.

۵. دگردیسی قهرمان به ضدقهرمان

کهن‌الگوها در ماهیت اصلی خود مثبت نمود می‌یابند، اما عواملی چون سرخوردگی و افسردگی سبب می‌شود تا نیرومندی قهرمان تبدیل به شکست شده و تصویری شکننده از قهرمان ایجاد شود. قهرمان دیگر پیروز و مقتدر نیست و تبدیل به ضدقهرمان می‌شود. به‌عنوان نمونه در این شعر: «اکتفا کردم/ از آن همه شعله و زبانه/ به جرقه‌ای/ به اجاقی» (فولادوند، ۱۳۹۵: ۱۷۳)؛ «شعله و زبانه» استعاره‌هایی تصویری از نیرومندی و قدرت خویشتن است که به‌واسطه سلطه سایه، اکنون این نیرو رو به خاموشی گذاشته است. شاعر تصویری از قدرتی را ساخته که به‌مرور مبدل به ضدقهرمان با

نقش منفی شده است. عقب‌نشینی از خواسته‌ها و ازدست دادن داشته‌ها، یکی از صدماتی است که غلبه سایه بر شخصیت وارد می‌کند. احساس تسلیم در برابر هر پیشامد و پذیرش هر آنچه می‌توانست باشد، ولی از خویشتن گرفته شده، نتیجه وجود احساس یأس و تردید در فرد است. شاعر انتظار ظهور قهرمانی را در وجودش داشته، اما این تصویر با سلطه سایه تبدیل به ضدقهرمانی شده است که شاعر را مأیوس کرده است.

حتی کهن‌الگوی «آنیما» نیز قادر است در تغییر ماهیت قهرمان به ضدقهرمان حضور داشته باشد. به عنوان نمونه می‌توان به این شعر اشاره کرد:

«کنار خواب‌هایم از تو دیگر پر نیست / که رفتی و از مباحش تو میهمان بسیار / اولی عاشق دومی تنها / و آخری کنار چند ثانیه اصلن اتاق شد ... / آسوده از دیروزتر باش / بر چهره‌ات مهربانی هیچ دستی رسم نمی‌شود / که آن دریا برای بودن حوصله را هم غرق کرد / که آن چشم‌ها عزیزم! / دیگر برای گریه معنی نمی‌دهد / از برکه هم پرهیز می‌کنی می‌دانم!» (عبدالرضایی، ۱۳۹۶: ۲۳).

۶. تلفیق قهرمان و ضدقهرمان

در برخی از روایت‌های پست‌مدرن شاهد ظهور ضدقهرمانانی هستیم که دارای دو بُعد مثبت و منفی توأمان هستند. ضدقهرمان درعین حال که کنش‌های منفی داشته و برای خود و اجتماع مخرب است، کنش‌های مثبت و امیدوارکننده‌ای نیز از خود نشان داده و پارادوکسی شخصیتی را برای مخاطب می‌سازد. مرز میان قهرمان و ضدقهرمان در این توصیفات شخصیتی بسیار نزدیک به هم بوده و شاعر است که انتخاب می‌کند شخصیت روایت خود در چه شرایطی قهرمان است و در چه شرایطی ضدقهرمان.

موسوی در شعر زیر ناملازمات اجتماعی و فرهنگی را مشاهده کرده و با حفظ آن‌ها، در لایه سایه، به‌صورت بروز کنش‌های ناهنجار اجتماعی، اعتراض خود را نشان می‌دهد:

«من اصغرم! که لات بزرگ محله‌ام/ تنها رفیق واقعی‌ام چندتا قمه! / مشغول زورگیری و گاهی تجاوزم/ بیزارم از تمامی این شهر، از همه /.../ اما میان سینه من قلب عاشقی‌ست/ دل باخته به دختر کمروی چادری...» (موسوی، ۱۳۹۷: ۱۰).

«لات بودن»، «قمه کشیدن»، «زورگیری»، «تجاوز»، «دزدی»، «مواد مخدر»، «قمار» و «عرق‌خوری» همگی ناهنجاری‌هایی است که علاوه بر وارد کردن صدمه به خود شخص به اجتماع نیز صدمه وارد می‌کند. ضدقهرمان روایت خود را مقصر این شرایط نمی‌داند، از این‌رو در پی آزار دیگران برمی‌آید. خشمی که از سرخوردگی‌ها ایجاد شده، به‌صورت قدرتی برای آزار و هنجارشکنی‌های ناخوشایند در اجتماع نمود یافته است. ضدقهرمان خود به این کنش‌های منفی آگاه است، زیرا «بیزاری» از اجتماع را آگاهانه احساس می‌کند، اما شیوه مبارزه او برای تغییر شرایط، آن است که سعی در برهم زدن قواعد اجتماعی دارد که منجر به ایجاد بی‌ثباتی و خشونت بیشتر در بستر اجتماع شده است. با وجود تمام ناهنجاری‌ها و خشونت‌های که شاعر از این ضدقهرمان تصویرسازی کرده، او را فردی مهربان و عاشق نشان داده است. او درعین‌حال که ضدقهرمان است، قهرمان داستانی عاشقانه نیز معرفی شده است. تضادی از دو بُعد شخصیتی که شاعر با کمک آن توانسته تأثیر اجتماعی ویرانگر را بر قهرمان روایت خود نشان دهد. او معتقد است که اگر اجتماع زمینه پویایی را برای این شخصیت فراهم می‌کرد، او پتانسیل تبدیل شدن به انسانی عاشق‌پیشه را داشت.

۳. نتیجه‌گیری

نتیجه بررسی ضدقهرمان در شعر پست‌مدرن نشان داد که شاعران این سبک از کنش‌های ضدقهرمانانه تا زمانی حمایت می‌کنند که به کهن‌الگوهای مثبت آسیبی وارد

نیاید. بیشتر این اعمال ضدقهرمانانه که همراه با خشونت بیرونی است، برای بیان اعتراضات و سرکشی نسبت به اجتماع است. این گروه از ضدقهرمانان در نگاه شاعران در اصل قهرمانانی هستند که کنش‌های ضدقهرمانانه از آن‌ها سر زده است و مورد ستایش نیز قرار می‌گیرند. در مقابل اگر ضدقهرمان دارای کنش‌های ناهنجار بوده یا خشونت خود را نسبت به کهن‌الگوهای مثبت نشان داده، مورد نکوهش قرار می‌گیرد، اما همچنان شخصیت‌های اصلی کهن‌الگویی قدرت مقابله با این ضدقهرمان را ندارند. ضدقهرمان به نوعی تبدیل به تصویری حقیقی از وجود کهن‌الگوی سایه در شعر می‌شود.

همچنین مشخص شد برخی از قهرمانان در شعر پست‌مدرن کنش‌های ضدقهرمانانه داشته و به جای ایفای نقشی مقتدر در روایت، گریختن و طرد کردن را انتخاب می‌کنند. در نگاه شاعران این سبک اگر ضدقهرمان حتی کنشی قهرمانانه نیز داشته باشد، برتر از قهرمانی است که گریختن و تسلیم شدن را انتخاب می‌کند. امتداد این روند، قهرمان را وارد مرحله «دگردیسی قهرمان به ضدقهرمان» کرده و نتیجه آن است که کهن‌الگوهای مثبتی که در ابتدای روایت ظاهر می‌شوند، سرانجام نقشی منفی به خود می‌گیرند.

نمود دیگری از ضدقهرمان نیز تلفیق آن با صورت قهرمان است. برخی شخصیت‌های روایی شعر پست‌مدرن درعین‌حال که ضدقهرمان هستند و در برخی از صورت‌ها مورد تأیید شاعر قرار نمی‌گیرند، وجوهی از صورت قهرمانانه آنان نیز در شعر بیان می‌شود و «تلفیقی از صورت قهرمان و ضدقهرمان» توأمان در این شعرها نیز مشاهده می‌شود.

بیشترین کهن‌الگوهایی که در نقش ضدقهرمان در شعر پست‌مدرن ظاهر شده، کهن‌الگوهای «آنیما و آنیموس» است. بیشترین تصویری که در روایت‌های ضدقهرمانانه توسط شاعران پست‌مدرن به کار رفته، تقابل میان «زن و مرد» در روایت داستانی است که با در نظر گرفتن عنصر زنانگی و مردانگی شاعران، این کهن‌الگوها هر دو می‌توانند در نقش مقابل قهرمان با بُعد منفی خود ظاهر شوند. آنیما اگرچه کهن‌الگویی قدرتمند است، در برابر قدرتی که سایه در شعر پست‌مدرن دارد ناتوان است. مادرمثالی نیز کهن‌الگویی قدرتمند و کنشگر در ضمیر ناخودآگاه است، اما در شعر پست‌مدرن، این کهن‌الگو نیز همچون آنیما، اعتبارات خود را متزلزل نشان می‌دهد و به وجه ضدقهرمانانه خود نزدیک می‌شود.

درمجموع می‌توان بیان کرد که مرز میان قهرمان و ضدقهرمان در شعر پست‌مدرن بسیار نزدیک به هم بوده و تنها در شرایطی ضدقهرمان ظهور می‌یابد که عنصر مخرب کهن‌الگوی سایه تسلط بیشتری بر ضمیر ناخودآگاه فرد داشته باشد. ضدقهرمان، هم به خود و هم به اجتماع صدمه وارد می‌کند و این امر خود ناشی از تاریکی وجود این کهن‌الگوی منفی در شعر است.

پی‌نوشت‌ها

1. Lyotar
2. Foucault
3. Derrida
4. Baudrillard
5. hero
6. anti hero

منابع

آذرنگ، عبدالحسین (۱۳۷۶). «مدرنیته، پست مدرنیته، تمدن غرب». نگاه‌نو. شماره ۳۵. ۴۵-۵۹.
 اختصاری، فاطمه (۱۳۸۹). یک بحث فمینیستی قبل از پختن سیب‌زمینی‌ها. تهران: سخن گستر.

- ارشاد، محمدرضا (۱۳۸۲). *گستره اسطوره*. تهران: نشر هرمس.
- انصاری، بهمن (۱۳۹۸). *کرگدن‌نیم: غزل پست مدرن*. تهران: آرون.
- براهنی، رضا (۱۳۷۴). *خطاب به پروانه‌ها و چرا من دیگر شاعر نیمایی نیستم*. تهران: مرکز.
- پاینده، حسین (۱۳۸۲). *گفتمان نقد: مقالاتی در نقد ادبی*. تهران: روزگار.
- جمالی، رزا (۱۳۸۰). *برای ادامه این ماجرای پلیسی قهوه‌ای دم کرده‌ام*. تهران: آرویج.
- سلدن، رامان و پیتر ویدوسون (۱۳۷۷). *راهنمای نظریه ادبی معاصر*. ترجمه عباس مخبر. چاپ دوم. تهران: طرح نو.
- شمیسا، سیروس (۱۳۷۲). *بیان*. تهران: فردوس.
- _____ (۱۳۷۸). *نقد ادبی*. تهران: فردوسی.
- عبدالرضایی، علی (۱۳۹۶). *پاریس در رنو*. چاپ سوم. تهران: کالج.
- فورد هام، فریدا (۱۳۵۱). *مقدمه‌ای بر روانشناسی یونگ*. ترجمه مسعود میربها. چاپ دوم. تهران: سازمان انتشارات اشرفی.
- فولادوند، اندیشه (۱۳۹۵). *شلیک کن رفیق*. چاپ سوم. تهران: ثالث.
- فون فرنس، ماری لوییز (۱۳۸۳). *فرآیند فردیت در افسانه‌های پریان*. ترجمه زهرا قاضی. تهران: سهامی انتشار.
- فیست، جس و جی گریگوری (۱۳۸۶). *نظریه‌های شخصیت*. ترجمه یحیی سیدمحمدی. تهران: روان.
- مفتاحی، محمد (۱۳۸۴). «پست مدرن از نوع ایرانی». *نشریه اسرار*. ۱۲.
- موسوی، سید مهدی (۱۳۹۷). *دل‌تک بازی جلوی جوخه اعدام*. تهران: سایه‌ها.
- _____ (۱۳۹۸). *به روش سامورایی*. تهران: سایه‌ها.
- میرصادقی، جمال و میمنت میرصادقی (۱۳۸۸). *واژه‌نامه هنر داستان‌نویسی (فرهنگ تفصیلی اصطلاح‌های ادبیات داستانی)*. چاپ دوم. تهران: نشر کتاب مهناز.
- نوذری، حسینعلی (۱۳۸۵). *صورت‌بندی مدرنیته و پست‌مدرنیته، بسترهای تکوین تاریخی و زمینه‌های تکامل اجتماعی*. چاپ دوم. تهران: نقش جهان.

هال، کالوین اس و ورنون جی. نوردبای (۱۳۷۵). *مبانی روانشناسی تحلیلی یونگ*. ترجمه محمدحسین مقبل. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی تربیت معلم.

هاوثرن، جرمی (۱۳۷۹). *مدرنیسم و پست مدرنیسم: زمان و نظریه ادبی*. ترجمه حسینعلی نوذری، تهران: نقش جهان.

یونگ، کارل گوستاو (۱۳۷۷). *روانشناسی ضمیر ناخودآگاه*. ترجمه محمدعلی امیری. چاپ دوم. تهران: گلبن.

_____ (۱۳۸۴). *مشکلات روانی انسان مدرن*. ترجمه محمود بهفروزی. تهران: جامی.

_____ با همکاری ماری لویز فون فرانکس (۱۳۸۷). *انسان و سمبول‌هایش*. ترجمه محمود سلطانی. چاپ ششم. تهران: حامی.

یوسفی، هادی، محمود مدبری، محمدرضا صرفی و یحیی طالبیان (۱۳۸۶). «ضدقهرمان در شاهنامه و منظومه‌های پهلوانی ایران». *پژوهش‌های ادب عرفانی*. دوره ۱، شماره ۴، پیاپی ۹-۳۶.

Sources and references

- Azarang, A. H. (1997). "Modernity, Postmodernity, Western Civilization". *New View*, No. 35. 59-45. [in Persian]
- Abbreviation, F. (2010). *A Feminist Discussion Before Cooking Potatoes*. Tehran: Sokhon Gostar. [in Persian]
- Ershad, M.R. (2003). *The Range of Myths*. Tehran: Hermes Publishing. [in Persian]
- Ansari, B. (2018). *Rhinoceros: Postmodern Ghazal*. Tehran: Aron. [in Persian]
- Brahni, R. (1995). *To The Butterflies and Why I Am No Longer a Nimai Poet*. Tehran: Marazan. [in Persian]
- Payandeh, H. (2003). *Critical Discourse: Essays in Literary Criticism*. Tehran: Rozgar. [in Persian]
- Jamali, R. (2001). *I have brewed coffee for The Continuation of The Police Story*. Tehran: Arvij. [in Persian]
- Selden, R. & Widdowson, P. (1998). *A Guide to Contemporary Literary History*. translated by Abbas Mokhbar. second edition. Tehran: New design. [in Persian]
- Shimisa, C. (1993). *Bayan*. Tehran: Ferdous. [in Persian]
- _____ (1997). *Literary Criticism*. Tehran: Ferdowsi. [in Persian]
- Abdul Rezaei, A. (2016). *Paris in Renault*. third edition. Tehran: College. [in Persian]

- Fordham, F. (1972). *An introduction to Jung's psychology*. translated by Masoud Mirbha. Second Edition. Tehran: Ashrafi Publications. [in Persian]
- Foulavand, A. (2015). *Shoot friend*. third edition. Tehran: Third. [in Persian]
- Von France, M. L. (2004). *The Process of Individuality in Fairy Tales*. Translated by Zahra Ghazi. Tehran: Sohami Publishing. [in Persian]
- Feist, J. & Jay, G. (2007). *Personality Theories*. Translated by Yahya Seyed Mohammadi. Tehran: Rovin. [in Persian]
- Meftahi, M. (2005). "ranian post-modern type". *Asrar magazine*. August 16, 2012. [in Persian]
- Mousavi, S. M. (2017). *Clown playing in front of The Death Squad*. Tehran: Sayehha. [in Persian]
- (2018). *In a Samurai Way*. Tehran: Sayehha. [in Persian]
- Mirsadeghi, J. & Mirsadeghi, M. (2009). *Dictionary of The Art of Fiction Writing (Detailed Dictionary of Fiction Terms)*. Second Edition. Tehran: Mahnaz Kitab Publishing. [in Persian]
- Nowzari, Hossein Ali. (2006). *Formulation of Modernity and Postmodernity, Historical Development Beds and Social Contexts*, Second Edition. Tehran: Naqsh Jahan. [in Persian]
- Hall, C. S. |& Nordbay, V. J. (1996). *Fundamentals of Jung's Analytical Psychology*. translated by Mohammad Hossein Moqbal. Tehran: Jihad Academic Teacher Publications. [in Persian]
- Hawthorne, J. (2000). *Modernism and Postmodernism: Time and Literary Theory*. translated by Hossein Ali Nowzari. Tehran: Naqsh Jahan. [in Persian]
- Jung, C. G. (1998). *Psychology of The Unconscious Mind*. Translated by Mohammad Ali Amiri. Second Edition. Tehran: Golban. [in Persian]
- (2005). *Psychological Problems of Modern Man*. Translated by Mahmoud Beh Faroozi. Tehran: Jami. [in Persian]
- (2008). *Man and His Symbols*. in Collaboration with Marie Louise Von Franz. translated by Mahmoud Soltanieh. Sixth Edition. Tehran: Hami. [in Persian]
- Yousefi, H., Modbari, M., Sarafi, M. R. & Talebian, Y. (2008). "The Anti-Hero in the Shahnameh and Pahlavi Poems of Iran". *Mystical literary researches*. Volume 1, Number 4, Serial Number 4. 9-36. [in Persian]